

La Vall d'Aran

A l'extrem nord-occidental de Catalunya hi ha la comarca de la Vall d'Aran, un enclavament pirinenc orientat cap a l'Atlàntic, de llengua occitana, però que pertany al Principat, amb les seves nombroses particularitats, des del segle XII. Avui com ahir, la Vall d'Aran és un paradís de la naturalesa i una destinació turística de primer ordre dotze mesos l'any.

La Vall d'Aran, o Era Val d'Aran en aranès, es troba en el sector més occidental del Pirineu català, entre Aragó i l'extensa plana d'Aquitània al sud de França. Ocupa l'alta conca que forma el riu Garona al seu pas per aquestes terres fins a trobar el curs que el portarà a l'Atlàntic per Bordeus. Les altes muntanyes, amb més de 3.000 metres d'altitud, que separen aquesta vall de la resta de Catalunya han estat un factor natural que explica l'aïllament relatiu a què s'ha vist sotmesa la gent d'aquesta petita però peculiar i rica comarca. La construcció del túnel de Viella l'any 1948 va facilitar

JORDI BASTART

l'accés per la vessant sud. A més també s'hi pot accedir per la C-142 que travessa el port de la Bonaigua i que comunica la Vall d'Aran amb la comarca del Pallars Sobirà.

Quan t'endinses en aquesta vall, ràpidament t'adones que et trobes en un lloc una mica diferent. El paisatge agrest, el clima humit (per la seva orientació cap a l'Atlàntic), la vegetació autòctona, l'abundància d'aigua, les festes, l'arquitectura, la llengua pròpia, la gastronomia i els més de 6.000 habitants que conviuen en harmonia amb tot aquest entorn mostren que, efectivament, ens trobem davant d'una vall amb una identitat pròpia.

La història de la Vall d'Aran va intrínsecament lligada a la seva cultura i al seu patrimoni històrico-artístic. Manté una llengua pròpia, l'aranès, dins el diasistema occità, concretament una variant de la modalitat gascona de Comenge, i també conserva una peculiar forma de govern que té origen en l'antiga estructura administrativa, que data del segle XIII. La Vall d'Aran va ser disputada per la monarquia i la noblesa de l'època, fins que finalment es va signar el Tractat d'Emparança, sota el regnat d'Alfons I, abans del 1175, que la va vincular políticament a la corona de Catalunya i Aragó. Des de llavors, doncs, la Vall d'Aran ha estat lligada a Catalunya. L'Estatut d'Autonomia de Catalunya aprovat l'any 1979 reconeixia el fet diferencial i els drets històrics de la comunitat aranesa, i la llei 16/1990 del Parlament restablí el Consell General d'Aran (Conselh Generau d'Aran), que exerceix les competències transferides per la Generalitat.

Naturalesa, art i tradició. La Vall d'Aran és una d'aquelles contrades en què el visitant, en pocs quilòmetres, pot gaudir una mica de tot durant els 365 dies de l'any. Excel·lent paisatge, excepcional patrimoni arquitectònic i recorreguts interessants per la vida i costums dels aranesos.

El romànic en aquesta zona presenta algunes de les característiques més originals de l'època, juntament amb algunes mostres del gòtic. Destaca per tant, l'estructura de planta basilical de tres naus de les esglésies, la volta de canó, les portades amb arquivoltes, els capitells decorats amb motius abstractes i vegetals i –potser el tret més representatiu– els monogrames de Crist; precisament, l'originalitat d'aquest art es troba en la rica i variada ornamentació escultòrica de caràcter rústic però molt expressiva. Una de les peces mítiques és el Crist de Mig Aran (s. XII-XIII). Es tracta d'una talla de dimensions naturals, esculpida sobre fusta, amb una impressionant expressió a la cara, que es troba a l'església parroquial de Sant Miquel a Viella.

L'altra peça digna de veure és el Sant Crist (s. XII) de Salardú; una creu policromada, restaurada recentment, que es troba en l'interior de l'església de Sant Andreu, amb una interessant façana i un majestuós campanar. De fet, per qualsevol itinerari que fem, hi trobarem mostres del romànic, sobretot si seguim tota la vall de la Garona; des de Tredòs, a l'extrem més oriental, fins a Bausén a l'extrem septentrional, podem gaudir de tot el romànic en aquesta zona pirinenca. Però les construccions que il·lustren més aquest art medieval, sense menysprear les altres, són a part de les dues mencionades anteriorment, l'Assumpció de Maria a la població de Bossost, un dels monuments més bonics del romànic aranès, el temple de Santa Maria d'Arties i el de la Mare de Déu de Cap d'Aran, del segle XII, a Tredòs. A l'església de Sant Esteve, al poble de Betrén, podem observar clarament les dues influències arquitectòniques; per un costat el finestral gòtic a sobre de l'absis central orientat a ponent, i a la façana nord, una portada romànica molt ben conservada del segle XIII. Per finalitzar aquest recorregut d'arquitectura quasi mil·lenària no hem de deixar de veure Sant Fabià (s. XII), en el poble d'Arres de Jos, considerat un dels monuments romànics més antics de la vall. Demostra l'antiguitat d'aquesta església una estela funerària de l'època dels romans amb els busts de tres personatges en relleu bastant ben conservats.

A la Vall d'Aran les festes i tradicions tenen una diferència marcada respecte a les d'altres indrets de Catalunya. Així per exemple, a Lés, la nit de Sant Joan es crema l'*haro*, tronc plantat a la plaça del poble, on crea una mena de gran torxa. De la mateixa manera, a la localitat d'Arties també cremen unes falles, sobre les quals salta la gent al so de la música.

Entre les tradicions i festes que es commemoren a la vall, potser l'acte més antic i concorregut és l'aplec de Nostra Senyora de Montgarri, que té lloc el dia 2 de juliol en honor a la verge que li dona nom. És una festa que mostra la

Salardú és un dels pobles més visitats de la Vall d'Aran. Hi té a favor l'excel·lent paisatge, l'excepcional patrimoni arquitectònic i el fidel retrat de la vida i els costums dels aranesos.

▶▶

L'església romànica de Vilac. El romànic, en aquesta zona, presenta algunes de les característiques més originals de l'època, juntament amb algunes mostres del gòtic.

JORDI BASTART

solidaritat entre els pastors francesos i aranesos que vetllaven per les ovelles a les muntanyes. Els pastors francesos portaven el formatge i els aranesos, el pa i el vi, i un cop beneïts és repartien entre tots els assistents. En l'actualitat, l'aplec recupera la tradició i es continua realitzant com antigament.

Un passeig per aquests paratges és retrobar-te amb la natura més feréstega. A la Vall d'Aran hi ha prop de quatre-cents quilòmetres de pistes forestals, dels quals un centenar són asfaltats, que permeten practicar totes les modalitats de l'excursionisme: a peu, amb bicicleta de muntanya i amb vehicles tot terreny, entre d'altres. Només s'ha de tenir en compte que en temporada hivernal no es poden fer aquests circuits perquè la majoria dels itineraris són d'alta muntanya i en tot cas haurem de desviar el nostre interès cap a altres modalitats esportives relacionades amb la neu, car no hem d'oblidar que la Vall d'Aran compta amb l'estructura perfecta per a la pràctica dels esports d'hivern. Sens dubte, aquesta comarca és molt apreciada durant la temporada freda, però també ho és quan a la primavera es vesteix de verd, i el desgel fa brollar l'aigua dels llocs més insospitats; cascades, rierols i fonts són molt sovint la imatge inseparable dels circuits.

Quan ens disposem a fer una excursió, cal que preguntem per

l'estat dels camins, perquè la neu, la pluja i les esllavissades els poden haver fet malbé i, encara que són supervisats periòdicament, ens podem trobar amb alguna sorpresa. En general, els camins estan ben senyalitzats i no hi ha perill de pèrdua.

Entre els possibles itineraris destacarem el que ens porta fins l'Artiga de Lin. Es tracta d'una carretera que surt del poblet de les Bordes i en uns 8 km arriba fins el lloc d'aparcament després de passar les fonts del Gressillun; i des d'aquí, per un camí, en deu minuts arribarem al guèll d'Et Joeu, naixement torrencial del riu Joeu entremig d'un pedregam. La pista continua en bon estat fins arribar en menys d'un quilòmetre al pla d'Artiga de Lin, voltat d'un impressionant circ de muntanyes.

Una altra carretera asfaltada va en 12 km des del Pont d'Arròs, petit nucli situat a la N-230, anant de Viella cap a la frontera francesa, fins el salt del Pish en el pla de les Artiguetes. Un espectacular salt d'aigua alimenta el riu Varradòs, mentre una pista, que a l'estiu acostuma a trobar-se en bon estat, completa l'itinerari fins al poblet de Bagergue, prop de Salaridú, després de superar el coll de Varradòs de 2.000 m d'altitud.

Un altre recorregut molt suggerent és el que va des d'Arties fins a Salaridú passant pel coll de Pruedo. Es tracta d'una excursió de 27 km

de longitud, una part de la qual es pot fer amb tot tipus de vehicle, mentre que pel tram central, que s'enlaira fins el coll de Pruedo a 2.050 m d'altitud, és necessari un vehicle tot terreny o una bicicleta de muntanya amb unes bones cames. Des d'aquesta pista surten els camins per anar fins al Montardo (2.830 m) i els estanys de Colomers. Aquest últim recorregut és molt recomanable, ja que de Salaridú al lloc on surt el camí s'hi pot accedir amb cotxe i des d'allà en mitja hora arribarem als llacs repressats, on hi ha un parell de refugis guardats durant la temporada d'estiu i en Setmana Santa.

Pels qui els agrada pedalar hi ha l'antic Camí Reial, un itinerari planer de 16 km de longitud que va paral·lel al riu Garona, des d'Aubert, prop de Viella, fins al poblet de Lés, tocant a la frontera amb França.

Allotjaments i gastronomia.

A la Vall d'Aran l'oferta hotelera supera la vuitantena d'establiments, vint-i-sis dels quals es troben a Viella. L'estació d'esquí de Vaqueira-Beret i l'atractiu turístic de la vall han multiplicat l'oferta en pocs anys. N'hi ha des d'una categoria de quatre i cinc estrelles, com el Tryp Royal Tanau, tel (973) 64 44 46, a la cota de 1.700 de Vaqueira, o el Montardo, tel (973) 64 44 44, a la cota 1.500, fins a senzills hostals, sense oblidar els dos paradors de turisme, un a Viella, tel. (973) 64 01 00, i l'altre en un edifici històric d'Arties, tel (973) 64 08 01, a més a més de l'hotel Valarties, tel. (973) 64 43 64, en el mateix poblet, on Casa Irene s'emporta la fama culinària.

Molt recomanable, encara que amb tan sols set habitacions, resulta l'hotelet Banhs de Tredós, tel (973) 23 30 03, situat prop de Salaridú en plena natura, que aprofita les fonts termals dels antics banys de Tredós. També hi ha una vintena de cases de turisme rural i nou càmpings dotats de tots els serveis, pels qui desitgin gaudir d'aquesta vall des d'una altra perspectiva.

La cuina aranesa té certes similituds amb la cuina dels seus veïns francesos, quant a patés, civets i al-

gunes postres com els crespells, també anomenades *pescajons*.

El clima fred de l'hivern ha fet que apareguessin molts plats tradicionals a base de sopes i estofats, essent l'olla aranesa el plat típic per excel·lència. Així mateix, la gran varietat de bolets que surten en els boscos fa que s'utilitzin com a ingredients en un bon nombre de plats, acompanyant les carns de vedella i de be. Les fruites de riu tenen una merescuda fama i amb les fruites del bosc, maduixes, i móres entre d'altres, s'elaboren tot de licors i postres casolanes.

Pel que fa a restaurants, l'oferta es multiplica; n'hi ha de recomanats en nombroses guies, bordes rehabilitades i simples refugis de muntanya on menjar una bona grillada de carn i embotits del país.

Turisme actiu. Amb una orografia com la que ens ofereix la Vall d'Aran, no podien faltar les ofertes dels anomenats esports d'aventura. Si durant l'hivern és la neu la gran protagonista, quan comença la primavera, amb el desgel els rius ens ofereixen la possibilitat de practicar tot tipus de descensos.

L'empresa Deportur, tel. (973) 647057-64 72 32, establerta a Bossost, proposa el descens en bot (*rafting*) i l'hidrotrineu per la Garona, a més d'altres activitats com el descens de barrancs, l'escalada, el tir amb arc o els itineraris amb bicicleta de muntanya.

M. Àngels Castillo
Jordi Bastart

DIRECCIONS D'INTERES

- Conselh Generau d'Aran. Pl. Santa Anna, s/n.
Tel. (973) 64 18 01 (Viella).
- Oficina de Turisme de Bossost. Pl. Eduard Arunós, 14.
Tel. (973) 64 72 79-64 72 78.
- Oficina de Turisme de Viella. C/ Sarriuela, 6.
Tel. (973) 64 01 10.

BIBLIOGRAFIA

- Oliva, Joan. *Tot era Val d'Aran* (editat en català; castellà, francès i anglès). Editorial Catalunya Amunt i Avall. 1995.
- Gavalda, Jordi; Novell, Ricard. *La Vall d'Aran en BTT*. 1993.
- Flaquer, Santi. *Vall d'Aran. En cotxe per la muntanya*. Editorial l'Ocell de Paper. 1994.
- Mapa Comarcal de Catalunya Val d'Aran*. E 1:50.000. Editorial Inst. Cartogràfic de Catalunya.
- Vall d'Aran*. E 1:40.000. Editorial Alpina.

El descens en bot, o 'rafting', es pot practicar al riu Garona. Els esports a l'aire lliure, i molt especialment els d'aventura, tenen en la Vall d'Aran unes possibilitats del tot excepcionals.

Les confidències del comte de Buffon

Martí Domínguez Romero

La ficció treballa, als soterranis del Museu d'Història Natural de París, d'unes memòries del comte de Buffon permet a Martí Domínguez reconstruir els fructífers escenaris del s. XVIII francès.

Premi Andròmina de Narrativa 1997.

Editorial 3i4
"Narratives 3i4", 58

La mort salobre

Xulio Ricardo Trigo

Pot una persona morir ofegada al cor de la ciutat de Compostel·la? Aquest és un dels interrogants que ha de resoldre Xurxo Fondo, un exguàrdia civil convertit en detectiu arran de la independència de Lúgacia.

Premi Ciutat d'Elx de Narrativa Antoni Bru

Editorial 3i4
"Narratives 3i4", 55

Correspondència I

(Carner, Manent, Riba, Pla, Espriu, Villalonga)

Joan Fuster

Al llarg de la seua vida, Fuster va mantenir una intensa correspondència (més de 30.000 documents) amb un nodrit grup d'intel·lectuals, polítics, escriptors, artistes, etc. Aquest volum recull part d'aquella correspondència, concretament la corresponent a figures de primera magnitud.

Editorial 3i4